

Tijs van den Boomen
Simon Franke
Wouter Veldhuis

Hier.Heerst.Veiligheid.

En verliest het publiek domein zijn betekenis

De geplastificeerde A4'tjes met pijlen en hygiënemaatregelen op het hek van de Louis Bouwmeesterschool in Amsterdam-Slotervaart laten

geen ruimte voor misverstanden, het hek zelf trouwens ook niet: het is bijna manshoog. Zelfs de bank die op de stoep staat, dus buiten de hekken, is met rood-wit lint afgezet. Hier. Heerst. Veiligheid.

De A4'tjes en het lint zijn van recente datum en tekenen het nieuwe normaal van de coronatijd; de hekken om het schoolplein staan er al veel langer

en die zou je dus tot het oude normaal kunnen rekenen. Maar wat is normaal? En wat zou normaal moeten zijn?

Afstand afdwingen

De coronapandemie zet het publieke domein onder druk. De reflex van de autoriteiten: beheersbaarheid vergroten door afstand fysiek af te dwingen. Ontwerpers staan te trappelen om deze anderhalve-

metersamenleving vorm te geven. Daarbij grijpen de meesten overigens niet naar stalen hekken zoals de Louis Bouwmeesterschool, het moet er vooral vriendelijk uitzien, met veel plexiglas, looplijnen en groen.

Niet verbieden, maar nudgen luidt het parool – deze aanpak zie je in extreme mate bij het Parc de la Distance van het Oostenrijkse bureau Studio Precht. Hun ontwerp laat een park zien in de vorm van een doolhof van concentrische cirkels van hoge heggen.

Bezoekers houden daardoor niet alleen sociale afstand, ze kunnen elkaar niet eens meer zien. Midden in de stad ben je alleen, de ander hoor je enkel nog. Het wordt ons verkocht als een kwaliteit

Het wordt ons verkocht als een kwaliteit waarvan we ook na de coronacrisis zullen profiteren: alleen zijn in de publieke ruimte.

waarvan we ook na de coronacrisis zullen profiteren: alleen zijn in de publieke ruimte.

Anderen richten hun energie op de inrichting van aparte zones voor kwetsbare mensen. Zo pleitte Frank Suurenbroek, lector bouwtransformatie aan de

Hogeschool van Amsterdam, voor ‘Corona Safe Zones’ van waaruit ‘je zicht op het gewone leven in de buurt’ hebt.¹ Alhoewel het uitgangspunt veel sympathieker is dan Prechts publieke alleen-zijn, gaat ook dit idee in tegen het wezen van de publieke ruimte, namelijk een *gedeelde* ruimte.

Waar zullen we nog mensen buiten onze bubbel treffen als alles gereguleerd, geprogrammeerd en geprotocolleerd wordt, als we ons via looplijnen en sluizen bewegen van afspraak naar reservering naar tijdslot?

De stad als maquette

Er is in inmiddels veel gepraat en geschreven over sociale gevolgen van de lockdown als eenzaamheid, huiselijk geweld, leerachterstand, depressie en armoede. Weliswaar worden de maatschappelijke achtergronden aangestipt die maken dat bepaalde groepen extra hard worden getroffen, maar de focus ligt consequent op de individuele effecten. De politiek-maatschappelijke consequenties zijn ons inziens nog onvoldoende belicht.

---

¹ Frank Suurenbroek en Gideon Spanjar, ‘Maak in de stad ook ruimte voor ouderen’, *Trouw*, 29 mei 2020.

En dat is hard nodig, nu de *opening up* van de publieke ruimte

een een-tweetje dreigt te worden tussen veiligheid enerzijds en economie anderzijds, wat uitmondt in grote terrassen met kuchschermen om veilig te consumeren. Terecht merkte Thomas de Groot, programmaleider van denktank Commons Network op dat de publieke ruimte er niet alleen maar is ‘om

omzet te draaien’, maar dat ze juist ‘hét strijdtoneel voor postcoronapolitiek’ is.²

De afgelopen maanden bleven de straten en pleinen, op wat schimmen in de verte na, leeg. Alsof het beeld dat we kennen van ziellose bedrijventerreinen ineens was overgebracht naar de binnensteden: perfecte renderings, waar mensen van vlees en bloed niets te zoeken hebben. Daarmee maakte de coronacrisis in één klap duidelijk dat de kernkwaliteit van onze steden het publieke karakter is. Ze kunnen mooi of lelijk zijn, schoon of vies, gezond of gevaarlijk, vitaal of tanend – als de publieke functie wegvalt, houd je een maquette over.

Natuurlijk waren er positieve uitzonderingen: kinderen die met andere buurtkinderen tussen de geparkeerde auto’s speelden en de stoep volkrijtten, buurtbewoners die een praatje maakten in de rij voor de bakker, het buurtparkje dat ineens een kleine oase bleek in een stenen stad.

Maar dat zijn, hoe sympathiek ook, hoofdzakelijk ontmoetingen binnen onze eigen bubbel en vooral: het zijn een-op-eencontacten,

Het zijn een-op-eencontacten, precies van het soort dat ontwerpers graag in hun presentatie fotoshoppen.

precies van het soort dat ontwerpers graag in hun presentatie fotoshoppen: een skater die bewonderend wordt gadeslagen door een vriendje, een vrouw met kinderwagen,

twee oude mensen op een bankje. Zulke voorgeprogrammeerde ontmoetingen geven je het gevoel dat je naar *The Truman Show* zit te kijken.

---

² Adriaan de Jonge, ‘Je kunt zoveel creatiever zijn dan pleinen inpikken’, *Binnenlands Bestuur*, 20 mei 2020.

Ontmoeting en confrontatie

Het is een riskante kaart om te spelen in een betoog over het publieke domein: de ontmoeting met de ander, liefst met een hoofdletter geschreven: de Ander. Niet omdat er geen consensus over zou bestaan dat die ontmoeting belangrijk is, integendeel: het is zo ongeveer het alfa en omega van filosofen, sociologen en antropologen die over het publieke spreken en schrijven. De rij denkers die je aan kunt halen is lang en eerbiedwaardig en gaat terug op de Grieken en de functie die de agora heeft als het domein waarin de politiek in alle openbaarheid gestalte krijgt. De aarzeling komt juist voort uit die eerbiedwaardige traditie en haar grote woorden.

Politieke confrontaties, waarbij mensen hun meningen ten overstaan van de ander uiteenzetten in een poging aanhangers te winnen en tegenstanders te overtuigen of op zijn minst af te troeven, zijn zeldzaam in de moderne openbare ruimte, zo niet uitgestorven. Het betoog over de agora en de confrontatie met de ander, lijkt in toenemende mate een abstractie in de diffuse, oppervlakkige, en lawaaiige werkelijkheid van de 21e eeuw.

En toch zijn die grote woorden nodig om de schade te beschrijven die de coronacrisis aanrichtte en aanricht. En om lessen te trekken hoe we verder moeten. Maar eerst een terugblik op de strenge fase van de lockdown, toen de markt een van de weinige plekken was waar iets van een openbaar leven standhield.

De markt

Sommige steden, Rotterdam voorop, gooiden de markten meteen dicht toen premier Rutte de afgelasting gebod van 'bijeenkomsten

waar meer dan honderd mensen aanwezig zijn', maar de meeste burgemeesters achtten deze plekken van essentieel belang in de voedselketen en besloten daarom op zijn minst de handel in levensmiddelen toe te blijven staan. En dus stonden op gezette dagen bijna overal in het land kramen op pleinen en in straten, met geïmproviseerde strepen op het plaveisel, opgestapelde

plastic kratten en, in een poging tot upgrading, hier en daar ook verchromde paaltjes met bordeauxrode koorden.

Hoewel de keer op keer herhaalde boodschap luidde dat de markt geen uitje was, en klanten dringend werd verzocht zo kort mogelijk te blijven, was het toch precies dat: een uitje. Hier kon je namelijk even een blik werpen in een verloren gewaande wereld, zo verschillend van de ijzige efficiëntie van de supermarkt die ons met pijlen en borden – ‘voorkom onnodige conversatie’ – door de crisis leidden.

Tijdens de lockdown bleven de markten een plek van nabijheid.

Niet doordat mensen de anderhalve meter niet in acht namen, maar in sociale zin. Op de markt zoeken mensen zelf hun weg, ze wisselen een paar woorden met een koopman, lopen toch een kraam verder, maken even pas op de plaats om van de zon te genieten, lopen terug omdat ze iets vergeten zijn, maken een praatje. Volgens de Franse antropologe Michèle de la

Pradelle verbleekt op de markt het onderscheid tussen de eigen kring en de anderen: ‘Boodschappen doen op de markt is feitelijk een huiselijke activiteit in een publieke ruimte.’³

Waar in de supermarkt en in het winkelcentrum iedereen stil is, hoor je op de markt nog mensen praten: ze bemoeien zich met elkaar, becommentariëren elkaar, maken een compliment, een geintje, een losse opmerking over het weer, de vis, de crisis. En dus was de markt tijdens het diepst van de coronacrisis, toen de openbare discussie stillag en elk debat

noodgedwongen via ‘de media’ verliep, de enige plek waar je een echo van andersdenkenden kon opvangen.

---

³ Michèle de la Pradelle, *Market Day in Provence*, The University of Chicago Press, 2006.

Natuurlijk kon je ook toen je oor te luisteren leggen op de sociale media, waar elke gek zijn eigen gelijk uitvent. Maar gekanker over een muilkorvende overheid en de gezondheidsdictatuur van Rutte klonken in levenden lijve heel anders dan in een woedende tweet, al is het maar omdat je iemand van repliek kunt dienen, of meewarig je hoofd kunt schudden over zoveel onzin.

De gebreken van de digitale samenleving

Zeker in die eerste maanden van de crisis was het een verademing om andere opvattingen te horen dan het unisono van de reguliere pers. Kwam het misschien ook omdat journalisten, net als de rest van de wereld, binnen bleven en geen afwijkende impulsen meer kregen? Was het toeval dat vrijwilligers van *De Andere Krant* in dat gat sprongen en de markt uitkozen om dit gratis blad vol complottheorieën te verspreiden?

Let wel, dit is geen pleidooi om elke mening in de krant te zetten of voor de camera te halen: even een voxpopje op de markt. Serieuze media zijn geen doorgeefluik, maar om een beeld te krijgen van de maatschappelijke onderstromen moeten ze wel weten waar ze hun oor te luisteren moeten leggen en vooral: hoe ze de geluiden moeten wegen.

Terwijl sociale media enkel de scherpste en onverzoenlijkste geluiden versterken en algoritmes de maatschappelijke verdeeldheid

Terwijl sociale media enkel de scherpste en onverzoenlijkste geluiden versterken en algoritmes de maatschappelijke verdeeldheid aanjagen.

aanjagen, is het publieke domein een plek waar de, al dan niet stilzwijgende, reactie van omstanders een indicatie geeft van een *common ground*. En misschien nog wel belangrijker: het publieke domein heeft een dempende werking, hier verliest

de boude bewering aan scherpte.

Op een markt waar veel moslims luid verkondigen dat 'al die kut-buitenlanders hun boerka's nu voor onze monden proberen te binden' is toch minder asociaal dan diezelfde opmerking vanuit het digitale schuttersputje de wereld in slingeren. Het is, positief geformuleerd, een poging om een discussie aan te gaan, negatief een gefrustreerde schreeuw om aandacht. Mensen radicaliseren als ze niet gehoord worden.

Ook in andere situaties kunnen sociale media de fysieke contacten niet zomaar vervangen. Niet bij een commissievergadering van

... hoe leerlingen zich in het digitale onderwijs afschermen voor de leraar en hun medeleerlingen, en daarmee verleren hoe je ‘je een weg door het sociale ongemak heen moet improviseren’.

de gemeenteraad, niet bij een bewonersbijeenkomst waar een nieuwe wijkvisie ontwikkeld wordt, niet in het contact tussen leraar en leerling. Merel Kamp beschrijft treffend hoe leerlingen zich in het digitale onderwijs afschermen voor de leraar en hun medeleerlingen, en daarmee verleren hoe je ‘je een weg door het sociale ongemak heen moet improviseren’.⁴

Hoogleraar evolutionaire psychologie Mark van Vugt voorziet een afname van

maatschappelijk vertrouwen. Hij noemt Indonesië en China als voorbeelden van landen met een lange historie van infectieziekten als malaria, tbc en lepra: ‘Je bent intiem met je naasten, wantrouwend tegenover vreemden, want die kunnen ziekten met zich meedragen.’⁵

Lichaamstaal

De lockdown, een maatschappelijk experiment zonder precedent, leert ons veel over de publieke ruimte. Zonneklaar werd ineens weer dat we, ook als publieke actoren, lichamelijke wezens zijn. Het blijkt niet te gaan om eloquente debatten op de agora: in de publieke ruimte lezen we elkaars lichaamstaal, interpreteren we elkaars fysieke verschijning, vangen we terloopse opmerkingen op, creëren we een beeld van de werkelijkheid aan de hand van onze medemensen. Vrij naar Hannah Arendt: politiek is het staan voor je mening tegenover andere mensen. In zijn proefschrift over Arendt benadrukt architect Hans Teerds hoe belangrijk de maat van de publieke ruimte is, ‘omdat die bepalend is hoe dicht mensen elkaar naderen.’⁶

Ook mondkapjes beïnvloeden onze lichamelijke ingrijpend. De discussie gaat vooralsnog vooral over de symbolische waarde ervan: is het dragen van een mondkapje een collectieve daad zoals in Azië waar het een teken is dat je *anderen* probeert te beschermen, of betekent het in Europa iets anders, namelijk een teken van angst:

---

⁴ Merel Kemp, ‘Helaas, u heeft geen verbinding’, *NRC Handelsblad*, 6 juni 2020.

⁵ Titia Ketelaar, ‘Waarom sommige introverte mensen floreren in de lockdown’, *NRC Handelsblad*, 20 mei 2020.

⁶ Hans Teerds, *At Home in the World. Architecture, The Public, and the Writings of Hannah Arendt*, TU Delft, 2017. Zie: <https://www.archined.nl/2017/12/de-fundamentele-bijdrage-van-architectuur-aan-het-publieke-domein>.

houd rekening met *mij*? Maar mondkapjes hebben ook nog een ander, fysieker effect: je kunt iemands lippen niet langer lezen en dat is een enorme inperking. Niet alleen doven kunnen niet zonder liplezen, ook ouderen en andere slechthorenden leunen er sterk op, sterker nog, alle mensen luisteren zonder het te weten deels met hun ogen, het zogeheten McGurk-effect.

De grote maatschappelijke invloed van onze lichamen werd al onderstreept door Spinoza: 'Verder is elk gevoel dat we hebben een gevoel dat we in de omgang met anderen hebben ontwikkeld. We hebben een lichaam dat tot zeer veel in staat is, en al die vermogens ontstaan door aanraking en verkeer met andere lichamen.'⁷

Afstandhouden is geen ontwerpogave

Per 1 juli zijn veel maatregelen versoepeld, maar de boodschap blijft: houd anderhalve meter afstand. Het zou een grote vergissing zijn om

dit gedragsvoorschrift op te vatten als een *ontwerpogave*. Natuurlijk kun je cirkels trekken in de parken waar je binnen moet blijven als je gaat picknicken, kruisen op een plein zetten waar je op moet gaan staan om te demonstreren en manshoge schotten plaatsen tussen de tafels van een terras. Maar Roos van der Lint waarschuwde in *De Groene Amsterdammer* terecht:

'De tijdelijke noodregels worden gegoten in de wet, de linten en het tape die looproutes en grenzen aangeven zullen spoedig muren en hekken zijn.'⁸

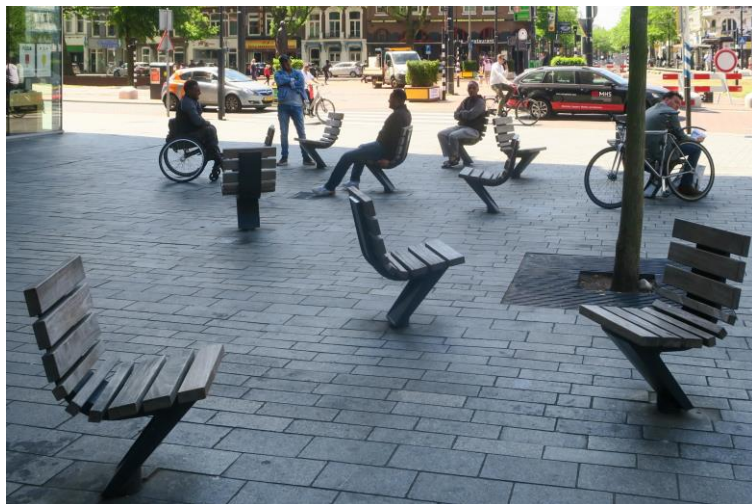
Het grote gevaar van de term 'het nieuwe normaal' is dat we de samenleving aanpassen aan het probleem. In het door en door functionalistische Nederland zijn ontwerpers grootmeesters in probleemoplossingen op het scherp van de snede. Is anderhalve meter de norm? Nou, dan maken we toch alles precies anderhalve meter. De Nederlandse architectuur is internationaal groot geworden met het tot in het absurde letterlijk nemen van het Programma van Eisen: u krijgt wat u voorschrijft.

⁷ Jos Scheren en Wijnand Duyvendak, *Politieke troost van Spinoza*, 2020.

⁸ Roos van der Lint, 'De stille stad', *De Groene Amsterdammer*, 19 mei 2020.

Hoe verraderlijk deze ingenieursbenadering is laat het Social Distancing Dashboard zien dat de TU Delft en het Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions ontwikkelden.⁹ Met onlinekaarten laten de wetenschappers zien waar de openbare ruimte knelt: stoepen die breder zijn dan 3 meter kleuren groen

(makkelijk om afstand te houden), tussen de 2,5 en 3 meter zijn ze geel en alles smaller dan 2,5 meter wordt met rood aangegeven: afstand houden is daar moeilijk. De kaarten zijn niet alleen bedoeld voor beleidsmakers en stedenbouwkundigen, maar nadrukkelijk ook voor burgers 'die zo veilig mogelijk door de straten van de stad willen navigeren'.

Parken zijn volgens deze benadering gevaarlijk omdat de voetpaden er te smal zijn, de ruim gedimensioneerde uitvalswegen daarentegen heel veilig. En de oude binnensteden? Die kleuren bijna in hun geheel rood: wegblijven dus.

Deze technocratische blik merkt ov-haltes aan als gevaar: ze zijn met felroze stippen aangeduid, met als bijsluiters: 'sociale afstand kan moeilijk zijn in dit gebied'. Bankjes zijn op de onlinekaarten niet aangegeven, maar het laat zich raden welke kleur die zouden krijgen als zulke gegevens wel beschikbaar zouden zijn. De boodschap voor de burger zou zijn: blijf uit de buurt. De boodschap voor de stadplanner: haal ze weg. Terwijl we in het publieke nu juist niet minder bankjes nodig hebben, maar meer.

Wat we nu meemaken is een ramp, maar we moeten steden niet bouwen voor rampen.

Kristiaan Borret, de bouwmeester van Brussel: 'Wat we nu meemaken is een ramp, maar we moeten steden niet bouwen voor rampen. Net zoals we ze ook niet moeten bedenken voor

oorlogen. We moeten de steden robuuster en veerkrachtiger maken, maar niet met een pandemie in ons achterhoofd.'¹⁰

⁹ <https://covid19.social-glass.tudelft.nl/#14/52.3722/4.88072>.

¹⁰ Sara De Sloover, Steven Van Garsse, 'Moeten we anders gaan wonen?' *Bruzz*, 13 mei 2020.

Eenzelfde geluid is te horen bij het CRa, het Nederlandse College van Rijksadviseurs: ‘We moeten ons niet te veel laten leiden door de waan van de dag, maar deze periode gebruiken om na te denken hoe we willen dat onze openbare ruimte er straks uitziet en gebruikt gaat worden. Hoe kan de openbare ruimte bijdragen aan een aantrekkelijke, toegankelijke en gezonde stad?’¹¹

Het gemis aan *third places*

Sinds 1 juni, toen de terrassen weer opengingen en de Dam overspoeld werd door demonstranten, leven we in een lockdown-light. Het advies ‘blijf thuis’ maakte plaats voor ‘houd afstand’. De opluchting is groot, zeker sinds ook het reizen in Europa langzaam wordt vrijgegeven, maar deze crisis is nog lang niet afgelopen. Code oranje werd code geel, de angst voor een tweede besmettingsgolf blijft.

Zelfs als er een vaccin komt, blijft de kans reëel dat zich een nieuw virus aandient, of een ander gevaar dat ons tijdelijk teruggedrijft onze huizen in. Op die nieuwe werkelijkheid moeten we ons voorbereiden, en de algemene les die zich aftekent is dat we onze kwetsbaarheid moeten verminderen. In de economie betekent dat: niet meer *lean and mean*, maar buffers aanleggen. Niet meer *just in time*, maar *just in case*. Wat betekent dat voor de inrichting van de stad?

Studio’s van twintig vierkante meter zijn goed leefbaar in een stad vol cafés, flexibele werkplekken en andere *third places*, maar toen die voorzieningen op slot gingen, voelden ze plotseling aan als gevangencellen.

De afgelopen decennia zijn woningen in de stad steeds kleiner geworden, want met studio’s van twintig vierkante meter zonder buitenruimte was nu eenmaal veel geld te verdienen. Die zijn goed leefbaar in een stad vol cafés, flexibele werkplekken en andere *third places*, maar toen die voorzieningen op slot gingen, voelden ze plotseling aan als gevangencellen.

Niet vreemd dat architecten als Reinier de Graaf van OMA pleiten voor de bouw van grotere woningen met een patio of balkon.¹² Ook collectieve binnentuinen, die de afgelopen periode burens bij elkaar

---

¹¹ College van Rijksadviseurs, *Coronamaatregelen in de openbare ruimte. Een eerste inventarisatie*, 13 mei 2020.

¹² Hans Steketee, ‘Buiten wordt het nieuwe binnen’, *NRC Handelsblad*, 30 mei 2020.

brachten die elkaar nauwelijks kenden, zijn zonder meer een aanbeveling.

Maar de woningbouw is een olietanker, dus wonderen zijn daarvan in de nabije toekomst niet te verwachten. Bovendien geven ze slechts een individueel of hoogstens een collectief antwoord op de crisis, geen publiek. De nadruk op verbetering van de woningen kan zelfs een publieke verarming bewerkstelligen doordat mensen zich terugtrekken in hun eigen enclaves. Tot nu toe is de aversie tegen *gated communities* in Europa vrij groot, maar de roep erom zal zeker toenemen.

Angst, en de regulering daarvan, zijn wezenlijke kenmerken van de stad: hoe gaan we om met verschillen en confrontaties? Een

Een hoofdrol is daarin weggelegd voor de openbare ruimte, maar alleen als die ook werkelijk als publieke ruimte functioneert. Openbaarheid *sec* heeft nauwelijks waarde.

hoofdrol is daarin weggelegd voor de openbare ruimte, maar alleen als die ook werkelijk als publieke ruimte functioneert.

Openbaarheid *sec* heeft nauwelijks waarde: een asfaltvlakte aan de rand van de stad krijgt pas betekenis als ze wordt gebruikt als drive-in-bioscoop, een weiland aan de

rand van een dorp dat is omzoomd door lantaarnpalen wordt pas interessant als het bij vorst onder water wordt gezet om natuurschaatsen mogelijk te maken.

De open stad

Openbare ruimte hadden we tijdens de lockdown meer dan ons lief was, de Dam was een verlaten vlakte, en bepaald niet de mooiste van het land. Slechts een handjevol mensen volstond op 4 mei om er een indrukwekkende publieke ruimte van te maken. En op 1 juni trok de eerste demonstratie sinds de lockdown zoveel demonstranten, dat voldoende afstand houden onmogelijk werd, wat tot nationale ophef leidde.

Deze twee voorbeelden tonen de politieke functie van de publieke ruimte, maar het gaat ons om de bredere betekenis ervan, namelijk de maatschappelijke. Socioloog Richard Sennett maakt onderscheid tussen *ville* en *cité*, oftewel tussen de geplande stad en de geleefde stad. In de moderne stedenbouw ligt de nadruk op het eerste: het gaat om wegen, ruimtes, functies, stromen, en niet om

straten, plaatsen, mensen, leven.¹³ Sennett probeert beide werelden te verzoenen om zo te komen tot een open stad.¹⁴

Centraal in zijn ideeën staan synchrone ruimtes: plekken waar veel verschillende dingen tegelijk gebeuren. Kleine verbijzonderingen kunnen helpen om daar betekenisvolle plaatsen van te maken: een bankje, een rij bomen, een bescheiden gedenkteken, een verhoging. Die ruimtes situeert hij graag letterlijk op de grenzen waar twee werelden op elkaar stuiten: arm en rijk bijvoorbeeld, of werk en wonen, want juist in die grensgebieden komt een plek tot leven. Hetzelfde geldt voor muren en hekken: Sennett is geen voorstander van radicale openheid, maar van poreuze overgangen: openingen, doorkijkjes, uitsparingen, stoepranden – hij toont zich een groot fan van de honderden speeltuintjes die Aldo van Eijck met uiterst bescheiden middelen liet aanleggen in het naoorlogse Amsterdam.

Maak het niet te hermetisch, benadrukt Sennett keer op keer: bouw niet voor de eeuwigheid, zorg dat je dingen kunt aanpassen en repareren, probeer niet alles vanuit een gezichtspunt te plannen, laat een zekere mate van chaos toe.

Incasservermogen van de stad

De coronacrisis laat zien dat we behoefte hebben aan ruimtes met incasservermogen: straten die breder zijn dan strikt noodzakelijk, parken die groter zijn dan de groennorm, balkons die net even wat ruimer zijn dan het Bouwbesluit voorschrijft. Kortom, we moeten onze steden ontwerpen met overmaat. Geen strakke maatpakken, maar comfortabele jassen, die steeds vermaakt kunnen worden en

die met de jaren steeds lekkerder zitten.

Er is geen enkele (corona)reden om ontmoeting, uitwisseling en confrontatie los te laten als uitgangspunten voor de vormgeving van de stad. Als het tijdelijk nodig is anderhalve meter afstand te houden, dan moeten

Er is geen enkele (corona)reden om ontmoeting, uitwisseling en confrontatie los te laten als uitgangspunten voor de vormgeving van de stad.

we een beroep doen op het improvisatievermogen van de stad, niet op ontwerpers en architecten.

---

¹³ Sennett is niet de uitvinder van het begrip de geleefde stad, het speelt al minstens sinds Jane Jacobs een rol in architectuur en stedenbouw. In Nederland doet socioloog Arnold Reijndorp al decennialang onderzoek naar dit fenomeen.

¹⁴ Richard Sennett, *Stadsleven. Een visie op de metropool van de toekomst*, Meulenhoff, 2018.

Terug naar de Louis Bouwmeesterschool. Om de kwetsbaarheid van de stad te verkleinen, zou je de hekken om het plein juist weg moeten halen, zodat de speeltoestellen ook door andere groepen en op andere momenten kunnen worden gebruikt. Tijdens een nieuwe lockdown bijvoorbeeld, maar ook aan het einde van de schooldag en in het weekend.

Een school is een krachtige maatschappelijke speler in een buurt, een ankerpunt waar je gebruik van kunt maken. Zo'n schoolplein zou in deze tijd juist uit moeten nodigen tot gebruik, om samen te komen en te picknicken, om informatie te geven en met elkaar te praten, om te spelen en te hangen.

Zoals Aldo van Eijck met zijn vele kleine ingrepen de ruimte voor kinderen wezenlijk wist te vergroten, zal het ook nu niet aankomen op een *grand design* van de publieke ruimte, maar op talloze kleine

Zulke interventies zijn altijd lokaal,
specifiek en lichamelijk.

en grote interventies voor
pleinen en parken, stations en
scholen, hoeken en stoepen.

Zulke interventies zijn altijd

lokaal, specifiek en lichamelijk. Wat we nodig hebben zijn bankjes en gasteren, geen hekken en cameratoezicht.

Juli 2020

Tijs van den Boomen (journalist en stadsonderzoeker), Simon Franke (redacteur/uitgever Trancity), Wouter Veldhuis (directeur MUST Stedebouw)